

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Антоні ГАНТЕЛЕЙМОНОВ

2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ**

спеціальність	<u>106 Географія</u>
спеціалізація	<u>Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«31» серпня 2020 року, протокол № 14

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

д. геогр. наук, професор Сергій КОСТРИКОВ

к. геогр. наук, доцент Юрій КАНДИБА

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

Протокол від «25» серпня 2020 року № 6

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства

(підпис)

Людмила НЕМЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «31» серпня 2020 року № 13

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис)

Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програму виробничої практики складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності **106 Географія**

ОПП Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток (ДФН),

ОПП Географія, спеціалізації Економічна та соціальна географія (ЗФН)

Практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

1. Опис виробничої практики

1.1. Мета практики – оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та засобами дослідницької діяльності у галузі економічної та соціальної географії.

1.2. Основні завдання практики:

- закріплення студентами теоретичних знань, одержаних під час вивчення загальних та спеціальних курсів у відповідності до навчальних планів;
- формування у студентів професійних умінь та навичок регіональних суспільно-географічних досліджень у польових і камеральних умовах;
- удосконалення студентами прийомів та методів комплексного суспільно-географічного вивчення об'єктів та процесів на конкретній території;
- збір матеріалів для їх подальшого використання при виконанні кваліфікаційних робіт та особистих наукових дослідженнях студентів;
- розширення економічного і соціального кругозору студентів, набуття ними суспільного досвіду;
- формування засад колективної праці.

1.3. Характеристика практики

Кількість кредитів: 7

Загальна кількість годин: 210

Семестр: 6 (ДФН), 8 (ЗФН)

Вид контролю: залік

1.4. Заплановані результати практики:

- оволодіння практичними навичками суспільно-географічних досліджень у виробничих умовах;
- оволодіння сучасними методами, формами організації та засобами дослідницької діяльності у галузі економічної та соціальної географії;
- уміння планувати, організовувати та проводити польові суспільно-географічні дослідження;
- уміння одержувати географічну інформацію шляхом польових та стаціонарних географічних досліджень і моніторингових спостережень;
- уміння проводити аналіз статистичної інформації, створювати бази статистичних даних;
- уміння використовувати спеціальне програмне забезпечення для обробки статистичних даних та отримання нової інформації;
- здатність критично аналізувати й оцінювати природні та суспільні явища і процеси, виявляти вплив географічних властивостей території на характер господарської діяльності;

- уміння аналізувати різні аспекти територіальної організації життєдіяльності суспільства із застосуванням різних методів суспільно-географічних досліджень;
- формування системного просторово-часового бачення природи і суспільства;
- здатність до спільної творчої діяльності, до ефективних комунікативних взаємодій.

2. Зміст та організація проведення виробничої практики

Виробнича практика студентів 3 курсу проходить у формі *Комплексної навчально-дослідницької студентської експедиції*.

Експедиція є специфічною ланкою у забезпеченні безперервності вищої освіти, її проведення забезпечує закріплення на практиці теоретичних знань, розвиток умінь та навичок дослідницької роботи відповідно до кваліфікаційних вимог бакалаврів географії.

Об'єктом дослідження виступає адміністративний регіон.

Предметом дослідження є територіальна організація населення і господарства адміністративного регіону.

Суспільно-географічне дослідження адміністративного регіону має такі *завдання*:

- дати аналіз та оцінку природних умов і ресурсів для життя населення і розвитку господарства;
- провести аналіз історико-географічних особливостей розвитку регіону;
- дати характеристику демографічної ситуації в регіоні, виявити проблеми демографічного розвитку, визначити їх причини та шляхи розв'язання;
- дати характеристику трудових ресурсів, визначити особливості та проблеми їх використання;
- виявити господарську спеціалізацію регіону та причини, що її зумовили;
- дати характеристику сільськогосподарського та промислового виробництва;
- провести аналіз розвитку транспорту і зв'язку;
- виявити особливості розміщення підприємств і закладів сфери обслуговування, дати характеристику соціальної інфраструктури;
- розкрити особливості економічних зв'язків регіону;
- виявити внутрішньорайонні відмінності;
- визначити проблеми соціально-економічного розвитку регіону;
- визначити перспективні напрями соціально-економічного розвитку регіону, його точки росту, зробити висновки та рекомендації.

Виробнича практика триває 7 тижнів і проходить у 3 етапи – підготовчий, польовий та камеральний.

На *підготовчому етапі* проводяться аудиторні заняття, які включають інструктаж студентів з техніки безпеки, ознайомлення студентів з програмою практики, закріплення за студентами конкретних напрямів досліджень, проведення лекцій з методики суспільно-географічних досліджень.

Студенти самостійно збирають вихідні матеріали про регіон за напрямами власних досліджень, розробляють програми досліджень за своїми напрямами та опрацьовують методики досліджень.

Підготовчий етап закінчується *заліком у формі співбесіди*, в ході якої перевіряється, наскільки студент усвідомлює поставлені перед ним завдання, розуміє алгоритм їх розв'язання, а також оцінюється робота зі збору вихідних матеріалів та знання методики дослідження.

Під час *польового етапу* практики здійснюється виїзд групи студентів у район дослідження. Організується поселення на базі (в якості бази можуть бути гуртожитки, туристичні бази тощо).

Керівники практики розробляють маршрути та складають їх графік. Студенти розділяються на бригади по 3-4 особи, ознайомлюються з графіком роботи бригад. Згідно графіка роботи бригад та програм особистих досліджень студентів проводяться радіальні виїзди та виходи: в управління та відділи обласної державної адміністрації, на підприємства та установи.

Студенти збирають статистичну та іншу інформацію про стан соціально-економічного розвитку регіону, про основні підприємства та установи. Доцільно проводити дослідження підприємств з їх відвіданням та ознайомленням з особливостями виробничої діяльності.

У камеральних умовах проводиться попереднє упорядкування та групування зібраних даних. У вихідні дні організовується відпочинок та дозвілля студентів.

На *камеральному етапі* практики проводиться обмін студентів зібраними даними, їх узагальнення та первинна обробка. Кожен студент готує попередній варіант індивідуального звіту, який є складовою частиною групового звіту.

3. Вимоги до баз виробничої практики

Підприємства, установи, організації, які залучаються для проведення виробничої практики студентів, повинні відповідати таким вимогам:

- наявність структур, що відповідають спеціальності, за якою здійснюється підготовка фахівців;
- забезпечення кваліфікованого керівництва практикою студентів;
- надання студентам права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання робочої програми практики.

Базами проведення виробничої практики студентів є органи державної влади і місцевого самоврядування регіонального рівня (обласні та районні ради і державні адміністрації); навчальні заклади, які займаються підготовкою фахівців за аналогічною спеціальністю; установи і заклади науково-дослідницького профілю.

Між Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна і базою практики укладається договір на проведення практики.

4. Індивідуальні завдання з практики

Студенти отримують індивідуальні завдання практики згідно з напрямками особистих досліджень:

- природні та історико-географічні передумови розвитку регіону (економіко-географічне положення; природно-ресурсний потенціал; історичний нарис регіону);
- населення (демографічна ситуація; система розселення населення; трудові ресурси і ринок праці);
- господарство (промисловість; сільське господарство; транспорт і зв'язок);
- сфера послуг (торгівля; громадське харчування; освіта; наука; культура; охорона здоров'я; рекреація і туризм; інші галузі).

5. Вимоги до звіту про виробничу практику

Студенти-практиканти складають індивідуальні звіти про практику, у яких висвітлюють виконану роботу за напрямками особистих досліджень. На основі індивідуальних звітів складається груповий звіт, який має таку структуру (орієнтовно):

1. ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Економіко-географічне положення

1.2. Природно-ресурсний потенціал (рельєф, кліматичні умови, мінеральні, земельні, водні, лісові, рекреаційні ресурси)

1.3. Історичний нарис регіону

2. НАСЕЛЕННЯ І ТРУДОВІ РЕСУРСИ

2.1. Демографічна ситуація (природний рух населення, міграційні процеси)

2.2. Система розселення населення

2.3. Трудові ресурси і ринок праці

3. ГОСПОДАРСТВО

3.1. Промисловість

3.2. Сільське господарство

3.3. Транспорт і зв'язок

4. СФЕРА ПОСЛУГ:

4.1. Торгівля і громадське харчування

4.2. Освіта

4.3. Наука

4.4. Культура

4.5. Охорона здоров'я

4.6. Рекреація і туризм

4.6. Інші галузі сфери послуг.

Звіт має містити текстову частину та ілюстрації у вигляді схем, графіків, діаграм, картосхем, статистичних таблиць тощо, оформлених відповідно до стандартів оформлення наукових робіт.

6. Підбиття підсумків виробничої практики

Захист групового звіту відбувається на підсумковій конференції, яка проводиться наприкінці практики. Під час захисту кожен студент доповідає за результатами наряду особистих досліджень, які є складовою частиною групового звіту. Доповідь супроводжується презентацією.

Результати практики обговорюються на засіданні дискусійного клубу студентів, аспірантів та молодих науковців, який функціонує на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства.

Підсумки практики доповідаються керівниками практики та обговорюються на засіданні кафедри.

7. Критерії оцінювання результатів виробничої практики

При оцінюванні результатів виробничої практики враховуються:

- повнота і якість виконання програми практики (індивідуальні завдання);
- якість оформлення звітних матеріалів;
- участь у підготовці групового звіту (вступ, висновки, список джерел, верстка, редагування, презентація тощо);
- захист звіту (доповідь, відповіді на запитання);
- ведення щоденника практики;
- ставлення студента-практиканта до роботи (старанність, організованість, дисциплінованість, ініціативність, креативність тощо);

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Оцінка за практику виставляється з урахуванням роботи студентів на всіх її етапах.

Підготовчий етап завершується заліком у формі співбесіди, в ході якої перевіряється, наскільки студент усвідомлює поставлені перед ним завдання, розуміє алгоритм їх розв'язання, а також оцінюється робота зі збору вихідних матеріалів та знання методики дослідження.

Під час польового етапу проводиться перевірка керівниками практики зібраних даних, щоденників практики.

На камеральному етапі проводиться перевірка керівниками практики індивідуальних звітів. Після остаточного оформлення групового звіту проходить його захист, за результатами якого виставляється залік.

Схема нарахування балів

Етапи практики	Види робіт	Кількість балів
Підготовчий	збір вихідних матеріалів за напрямом особистих досліджень регіону	5
	вивчення методики дослідження	5
Полевий	збір статистичних та інших матеріалів за окремими напрямами дослідження регіону	15
	виконання індивідуальних завдань	20
	щоденник практики	5
Камеральний	узагальнення та первинна обробка зібраних даних	10
	підготовка індивідуальних звітів як складових групового звіту (за напрямами особистих досліджень регіону)	25
	верстання, редагування та оформлення групового звіту	5
	захист групового звіту	20
Всього балів		100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

- Багалій Д.І. Історія Слобідської України / Д.І. Багалій. – Харків: Дельта, 1998. – 375 с.
- Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки: навч. посіб. / Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: Лисенко М. М., 2018.
- Голіков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: [монографія] / А.П. Голіков, Н.А. Казакова, М.В. Шуба; [за ред. чл.-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 224 с.].
- Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області): колективна монографія / за заг. ред. Л.М. Немець, К.Ю. Сегіди. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 520 с.
- Мезенцева Н.І. Економічна і соціальна географія України / Н.І. Мезенцева, К.В. Мезенцев: навчально-методичний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010. – 239 с.
- Немець Л.М. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, К.А. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
- Немець Л.М. Економічна і соціальна географія України: навчальний посібник / Л.М. Немець, П.А. Вірченко, Ю.Ю. Сільченко. – Харків: ФОП Грицак С.Ю., 2014.
- Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навч. посіб. – Херсон: ПП. Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
- Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональний розвиток: монографія / Г.П. Підгрушний. – Київ: Інститут географії НАН України, 2009. – 300 с.

10. Підгрушний Г.П. Суспільно-географічні основи дослідження інтегрального потенціалу території: теоретико-методологічні підходи та досвід оцінки / Г.П. Підгрушний, В.П. Нагірна, М.І. Фащевський, Ю.Д. Качаєв, Н.М. Пашинська, О.О. Денисенко, І.Г. Савчук, Л.Ю. Шабашова, М.П. Немченко, В.В. Бондар // Український географічний журнал. 2011. – № 3. – С. 42-48.
11. Працересурсний потенціал Харківського регіону (суспільно-географічний аспект) [монографія] / Л.М. Немиць, Ю.Ю. Сільченко, К.А. Немиць, К.Ю. Сегіда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 186 с.
12. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>.
13. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
14. Харківська область у 2018 році: статистичний щорічник / Головне управління статистики у Харківській області. – Харків, 2018. – 588 с.
15. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії. – Львів: ЛДУ, 1994.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>